

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

Juozapas Abelevičius (Abelewicz) iš Vilniaus vyskupijos ir vienkieminkas Juozapas Moglis (Mogł) iš Šiaulių apskrities. Tikrą klierikų kilmės vaizdą sunku susidaryti, nes kas antras Mogiliovo, Minsko, Podolės Kamenecko ir Lucko-Žitomyro vyskupijų klierikas pateikdavo bajoro kilmės liudijimą. Iš tuometinės Akademijos tradicijos būtų galima spėti, kad nepateikusiai kilmės liudijimų buvo valstiečiai. Vienuoliai arba laisvieji klausytojai taip pat nepateikdavo savo kilmės dokumentų, nors dar 1829 m. caras buvo uždraudęs priimti į vienuolius baudžiauninkus⁴⁷.

Tautinis klausimas. Sukilimas parodė, kad tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje valstybingumo ir tautinės idėjos yra gyvos. Prasidėjęs romantizmas paskatino domėtis savo tautos praeitimi, ugdė etnosocialinio identiteto sampratą ir žadino tautines kultūrinės aspiracijas. Akademijs – mažas buvusios LDK “tautos” modelis. Čia mokėsi klierikai iš visų jos žemių, tik skirtingas buvo jų skaičius. Tačiau Bažnyčios kanonai ir specifinė kunigo padėtis mažino tautinius skirtumus, kėlė krikščioniškojo universalizmo vertybes.

Niekur nepavyko rasti ano meto klierikų laiškų, o oficialieji dokumentai apie tautinę savimonę tiesiogiai nieko nesako. Vis dėlto tam tikras išvadas galima daryti. Vertingas šiam reikalui yra Žemaičių seminarijos archyvas. Tik šios seminarijos klierikų priėmimo knygoje buvo žymima ir tautybė (lenk. *Jakiej nacyi*). Nei Vilniaus seminarijos, nei Akademijos įrašuose tokio klausimo nėra. Iki 1831 m. sukilimo atsakyme nurodoma ne tautybė, o “Žemaičių kunigaikštystė”, tik po sukilimo jau rašoma: “žemaitis”. Tie klierikai, kurie buvo atvykę į Varnius iš Vilniaus vyskupijos, pavadinti “lietuviais” arba “iš Lietuvos”⁴⁸. O Julijonas T(F)rece, kuris seminarijoje mokėsi 1832–1833 mokslo metais, pasivadino *origine Gallus nat. Samogita*⁴⁹. Šie duomenys rodo, kad žemaičiai suvokė savo atskirumą nuo lietuvių. Koks šio suvokimo turinys, nustatyti sunku, tačiau greičiausiai senovinis – Žemaičių kunigaikštystės gyventojas, nors atrodo, kad svarbūs elementai buvo kalba ir teritorija. Kalbos svarbą patvirtina Jurgio Pabrėžos laiškas J. K. Gintilai. Jis M. Valančių apibūdino taip: “[...] Žemaitis, ir ne toks,

⁴⁷ A. Tyla, “Lietuvos valstiečių istorijos (1795 – 1861) bruožai”, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 4: *Liaudis virsta tauta*, Vilnius, 1993, p. 89.

⁴⁸ 1822 – 1845 m. Varnių seminarijos auklėtinių priėmimo knyga, MB, f. 90, b. 76, l. 11, 28.

⁴⁹ *Ibidem*, l. 24.

kuri vadinu Gudu arba Prūsoku, bet tikrai mūsų dialekto, visiškai skirtingo negu lietuvių [...]”⁵⁰.

XIX a. pirmojoje pusėje ryškėjo dvi tendencijos: LDK politinių ir kultūrinių tradicijų saugojimas ir etnosocialinio, arba provincinio, separatizmo stiprėjimas⁵¹. Pastaroji ryškiausiai reiškėsi Žemaitijoje, tačiau Žemaitijos “separatizmas” atsirado ne XIX a. – jis buvo istoriškai nulemtas.

Katalikų Bažnyčia, kaip sudedamoji visuomenės dalis, negalėjo nejausti šių tendencijų. Akademijoje šios kryptys bene geriausiai atsispindėjo rektorius A. Osinkio ir auklėtinio L. A. Jucevičiaus rašytiniuose darbuose. A. Osinskis rengė lenkų kalbos žodyną, rašė įvairias studijas apie mitologiją ir Bažnyčios istoriją. L. A. Jucevičius Akademijoje ne tik studijavo teologijos mokslus, bet ir rinko istorijos, mitologijos duomenis, rašė straipsnius spaudai. Dar mokydamasis 1836 m. parašė “Lietuvos istoriją vaikams”⁵². Be jokios abejonės, jis buvo pats aktyviausias klierikas, darbavęsis pasaulietiniams reikalams. Vyskupas A. Klungevičius skeptiškai vertino šio auklėtinio veiklą, nes jis savo istoriją dedikavo dviem pažįstamo dvarininko mergaitėms. Dar mokydamasis Akademijoje L. A. Jucevičius buvo užsitraukęs generalgubernatoriaus nemalonę. Klierikai Šv. Jono bažnyčioje mokydavosi sakyti pamokslus. 1837 m. kovo mėn. Šv. Benedikto dieną pamokslą sakė L. A. Jucevičius. Vilniuje tuo metu gastroliavo Aszpergerių vadovaujama vokiečių teatro trupė, kurioje vaidino garsusis Karlas Šmidtkovas. Visas Vilnius lėkė į teatro spektaklius. Matyt, jų buvo matęs ir L. A. Jucevičius. Taigi Šv. Benedikto dieną per pamokslą jis ne tik kalbėjo apie tikėjimo ir Bažnyčios reikalus, bet ir pareiškė savo požiūrį į gastroles: “Mes vis dėlto užsimiršome, nepaisome to, kad išleidžiame paskutinius pinigus žaidimams, pramogoms, spektakliams. O siaube! Ir dar tokiems spektakliams, kuriuos rodo užsieniečiai, kurių kalbos net nesuprantame! Tuo tarpu mūsų genijus lieka be pagarbos ir globos, ar – dar blogiau – be pragyvenimo šaltinio. Toks dabartinio pasaulio vaizdas, tai toks vertas pasigailėjimo mūsų visuomenės

⁵⁰ J. Pabrėžos 1838 m. spalio 9 d. laiškas J. K. Gintilai, *ibidem*, f. 150, b. 87, l. 1.

⁵¹ A. Kulakauskas, “Lietuvos bajorija ir lietuvių tautinis bei valstybinis atbudimas”, in: *Literatūros teorijos ir ryšių problemos*, Vilnius, 1989, p. 10 – 11.

⁵² [L. Jucevičius] *Historija litewska dla dzieci przez L.A.I.*, 1836.

būvis”⁵³. Tai vienintelis žinomas įvykis per visą Vilniaus akademijos istoriją, kai viešai iš jos bažnyčios sakyklos nuskambėjo žodžiai, kritikuojantys visuomenės sąstingį ir požiūrį į kalbą. Gal būta ir daugiau tokių pasisakymų. Juk, matyt, jaunasis klierikas taip kalbėdavo ne tik iš sakyklos, bet ir Akademijos aplinkoje. Apie šį įvykį savo atsiminimuose rašė A. S. Krasinskis, vėliau – istorikai Augustinas Janulaitis⁵⁴ ir Meilė Lukšienė⁵⁵.

Klierikų pamokslai nuolat buvo klausomi Rusijos valdžios agentų. Jau 1837 m. kovo 26 d. rektorių A. Osinskį kartu su L. A. Jucevičiumi pasikvietė generalgubernatorius N. Dolgorukovas, kuris rusiškai klieriko paklausė: “Ar šv. Bonifacas buvo aktorius, kad kalbi apie teatrą? Atsimink, kad daugiau šito nebūtų”⁵⁶.

Rektoriui pavyko apginti drąsųjį alumną. Gubernatorius pasitenkino papaiškinimu, kad policijos valdininkas, klausęs pamokslų, netiksliai išvertė žodžius.

Akademijos valdžia visada gindavo savo alumnus, priešingai negu Medicinos-chirurgijos akademijos rektorius T. Kučkovskis, kuris atsiradus bent menkiausiai progai skūsdavo savo studentus Rusijos valdžiai. Akademijos valdyba vis dėlto nubaudė L. A. Jucevičių, nes jis iš anksto neparodė pamokslų teksto savo dvasios tėvui. Valdyba uždraudė jam sakyti pamokslus net iki iššventinimo į subdiakonus, taip pat paskyrė savaitę rekolekcijų, iš jų tris dienas vien su duona ir vandeniu⁵⁷. Šis nutarimas buvo viešai paskelbtas Akademijoje ir seminarijoje. Tiek atsiminimų autoriai, tiek archyvinė medžiaga nepateikia jokių duomenų apie panašius įvykius Akademijoje. Tačiau labiausiai tuometinį L. A. Jucevičiaus sąmonės lygį parodė “Žemaičių žemės prisiminimai”⁵⁸.

⁵³ Vilniaus generalgubernatoriaus 1837 m. kovo 24 d. raštas vyskupui, PCVIA, f. 46, ap. 3, b. 76, l. 96.

⁵⁴ A. Janulaitis, *Kun. Liudvikas Jucevičius*, Vilnius, 1910.

⁵⁵ M. Lukšienė, “Liudvikas Adomas Jucevičius”, in: L. A. Jucevičius, *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 18.

⁵⁶ A. Krasinski, *Wspomnienia*, s. 51.

⁵⁷ Rektoriaus 1837 m. kovo 28 d. raštas vyskupui A. Klungevičiui, PCVIA, f. 46, ap. 3, b. 76, l. 99.

⁵⁸ L. A. Jucevičius, *Raštai*, Vilnius, 1959.

Praradus valstybingumą, sumažėjo tautos kuriamoji galia ir prasidėjo lėta visuomenės transformacija į Rusijos imperijos valdinius. Neviltis ir bejėgiškumas kėlė apatiją, atsirado išsigimimo apraiškų. “Po paskutinio Lenkijos padalinimo lig pastarųjų metų viešpatavo tiek politinė, tiek ir intelektualinė stagnacija”⁵⁹, – rašė L. A. Jucevičius. Jaunesnioji karta, kuriai ir jis priklausė, matė galimybę, nors Nikolajaus I politika ir buvo griežta, kelti bendrą tautinės savimonės lygį švelninant luomų skirtumus, kartu mažinant antagonizmą. Ši veikla turėjo pasireikšti dirbant kultūrinį darbą. L. A. Jucevičius savo veikalais siekė sudominti krašto istorija, kalba, padėti atsikratyti iškreiptų įtakų, ateinančių iš Europos, ypač iš Prancūzijos. Jis nė vienu žodžiu neužsiminė apie Rusijos įtaką, nes to meto kultūros madas, neaplenkusius ir pačios Rusijos, diktavo Europos valstybės. Viena įdomi L. A. Jucevičiaus ypatybė yra ta, kad jis savo darbuose neužsimindavo apie LDK. Jam egzistavo tik Lietuva ir Žemaitija. “Dabartinė Vilniaus gubernija, Žemaičiai, Prūsų Lietuva ir senobinė Augustavo vaivadija yra gyvenamos grynai lietuvių liaudies, jų papročiai vienodi, bendri visam didelės tautos plotui”⁶⁰. L. A. Jucevičius nedarė skirtumo tarp kalbų, nors šioje teritorijoje gyveno žmonės, kalbantys žemaitiškai, lietuviškai ir lenkiškai. Be to, visi jo veikalai parašyti lenkų kalba, nors tikrai mokėjo žemaitiškai kalbėti ir rašyti. Svarbiausia, kad jaunasis kunigas suvokė, jog veikalai turi būti rašomi ir leidžiami įvairiomis kalbomis, o ne vien lenkiškai. Jis net bandė pats versti eiles į lietuvių kalbą. L. A. Jucevičius buvo vienintelis žinomas Akademijos auklėtinis, rašęs istorijos veikalus.

⁵⁹ Ibidem, p. 186.

⁶⁰ Ibidem, p. 183.